

Vapenbilderna på Ulriksdals slott – en berättelse i sten

Ulriksdals slott från borggårdssidan. Foto: Michael Karlsson, 2010.

Jacob De la Gardie lät bygga Ulriksdals slott i början av 1640-talet. Huvudbyggnaden stod klar 1644 och de då fristående borggårdsflyglarna ett år senare. Dagens slott är resultatet av flera omfattande till- och ombyggnader.

Ulriksdal fick sitt nuvarande utseende under 1720-talet när Fredrik I och Ulrika Eleonora d.y. disponerade slottet. Nytt var mansardtaket med sitt torn och sina triangulära gavelfält på huvudbyggnadens långsidor, eller som Nils G. Wollin skriver i sina *Ulriksdalsstudier*: "Säkerligen tillkom även nu den låga gavelfronten över vardera långfasaden" (Samfundet S:t Eriks årsbok, 1926). I *Kungliga slott, Slott och herresäten i Sverige* (1971) framgår att det inte är klarlagt vem som var ledare för ombyggnadsarbetet: Göran Josuæ Adelcrantz, slottsarkitekt till 1727 och/eller Carl Hårleman, hovintendent från 1728.

Vapenbilderna på slottsfasaden är endast fragmentariskt beskrivna i äldre och modern litteratur. Det rör sig om vapnet ovanför portalen mot borggården samt vapnet i de nämnda gavelfälten på huvudbyggnadens väst- och östsidor. Vapenbilderna berättar bland annat historien om Karl XV som slottsherre på Ulriksdal, först som kronprins och sedan som kung. I litteraturen finns även uppgifter som gör att man frågar sig vad som hände med det De la Gardieska vapnet.

I äldre litteratur nämns vapenbilderna kortfattat. Författaren Octavia Carlén skriver i *Ulriksdal, dess historia, samlingar och närmaste omgivning* (1863) att "Omkring och öfver stora dörren åt borggården till äro anbragta vackra ornamentsprydnader i upphöjt arbete, och öfverst synes svenska riksvapnet". Trettio år senare ger konsthistorikern August Hahr i *De svenska kungliga lustslotten* (1899) en mer detaljerad beskrivning: "Hufvudbyggnaden har tre våningar samt ett svartmåladt brutet plåttak. Midt på krönes den af en liten tornspira öfver ett slagverk. Som

frontispis är på vardera långsidan anbragt en liten enkel gafvel, som på framsidan i rik ornamentsskulptur visar Skånes och Oraniens vapen”. Om portalen mot borggården skriver Hahr: ”Portalen smyckas öfverst af svenska riksvapnet i gråmålad skulptur”.

Gavelfältet på huvudbyggnadens östra fasad mot Edsviken. Den öppna hertigkronan kröner alliansvapnet.
Foto: Michael Karlsson, 2010.

Karl XV som kronprins på Ulriksdal

Karl XV fick dispositionsrätten till Ulriksdals slott som kronprins 1856. Det manifesterades på ett tydligt sätt i slottets exteriör. Enligt uppgift från f.d. slottsarkitekten Peter von Knorring hade gavelfälten från 1720-talet omgärdat varsitt runt fönster. Dessa fönster ersattes någon gång 1856-59 av ett alliansvapen som visar att det är kronprins Karl och kronprinsessan Lovisa som nu bebor slottet.

Fredrik Wilhelm Scholander tog fram ett förslag till en omfattande restaurering av slottet. I *Ulriksdal efter 350 år* (1995) skriver Göran Alm: ”Kronprinsen och hans arkitekt drömde om att omvandla slottet till ett märkligt 1600-tals palats med en intressant blandning av nederländsk och venetiansk renässans”. Det bör alltså ha varit Scholander som ansvarade för omändringen av gavelfälten.

Gavelfältens alliansvapen kröns av en hertigkrona med Vasaättens vase. Vapenskölden är tvådelad. Det högra heraldiska fältet visar griphuvudet i Skånes landskapsvapen – Karl var hertig av Skåne. Det vänstra heraldiska fältet visar huset Oranien-Nassaus lejon som håller ett uppåtriktat svärd i den högra ramen och ett knippe med sju pilar i den vänstra ramen – Lovisa var nederländsk prinsessa.

Portalen mot borggården. Den slutna kungliga kronan kröner vapnet. Foto: Michael Karlsson, 2010.

Karl XV som kung på Ulriksdal

Kronprinstiden på Ulriksdal varade i tre år. 1859 blev Karl kung under namnet Karl XV, något som också kom att få sitt avtryck i slottets arkitektur. Denna gång är det portalen mot borggården som görs om. Även här bör det ha varit Fredrik Wilhelm Scholander som ritade den nya portalen, som enligt de omfattande och kostsamma ombyggnadsplanerna skulle ha ingått i en ny anslående slottsentré. En av Scholanders ritningar, som återfinns i *De svenska kungliga lustslotten* (1899), visar en rikt ornamenterad halvcirkelformad pelargång som bär upp en balkong med anslutning till bland annat Riddarsalen och Jaktsalen. Gavelfältet skymtar i ritningens övre vänstra hörn, slottsporten är däremot inte avbildad.

Dagens renässansinspirerade portal kröns av det stora riksvapnet med den slutna kungliga kronan. Vapenskölden är tredelad. Det högra heraldiska fältet är tudelat med tre kronor i det övre fältet och Folkungarnas krönte lejon i det nedre. Det vänstra heraldiska fältet visar det norska riksvapnet med lejonet som håller i en yxa - Sverige och Norge var i union 1814-1905. Hjärtskölden visar ätten Bernadottes vapen med Vasaättens vase och furstendömets Ponte Corvos bro under en örn.

De la Gardieska vapnet som försvann

Ätten De la Gardie ägde Ulriksdals slott, eller Jacobsdals slott som det då hette, under närmare 30 år. I dag finns det inget på slottets utsida som påminner oss om det. Octavia Carlén skriver dock att "Tvertigenom slottet är en bred gång, som förer till sjösidan, och äfven omkring stora slottedörren å denna sida äro upphöjda ornamentsprydnader och öfverst prunkar De la Gardiska vapnet". Stämmer det att det grevliga vapnet fanns kvar så sent som 1863 då hon skrev sin bok om Ulriksdal? Varför togs det då i så fall bort? Och när skedde det?

I modern litteratur nämns slottedörren åt sjösidan i till exempel *Kungliga slott, Slott och herresäten i Sverige* (1971): "Det återstår inte mycket av den en gång så rika stendekorationen på Jakobsdal. Det främst monumentet är nu porten åt sjösidan med diamantrusticerat bågparti, arkitrav och kraftig vegetativ ornamentik samt upptill krönt av blomsterurnor, flankerande en nisch". Texten kompletteras av ett fotografi med en intressant detalj. I nischen

återfinns nämligen en medaljong med ett antikinspirerat manshuvud i relief. Det framgår att medaljongen har tillkommit "senare", det vill säga efter Jacob De la Gardies tid. Nischen är i dag tom. Fotografiet är inte tyvärr inte daterat och man frågar sig när och varför medaljongen plockades bort.

Förhoppningsvis får vi frågan om det De la Gardieska vapnet belyst i bokverket *De Kungliga Slotten*, när utgivningen inom några år även har kommit att omfatta Ulriksdals slott. Vidare är det kanske så att exempelvis riksänkedrottningen Hedvig Eleonora och kungaparet Adolf Fredrik & Lovisa Ulrika efterlämnade sina vapen på slottets murar – vapen som senare plockades ner av någon anledning. Det vore intressant att också få det belyst i kommande skildringar av Ulriksdals slott.

©Michael Karlsson, 2010